

ун-т внутр. справ, 2012. – 39 с.

10. Філіпенко Н.Є. Основні завдання оперативно-розшукового попередження злочинів // Проблеми профілактики злочинності оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: Тези доповідей науково-практичної конференції / Н.Є. Філіпенко. – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – С.20-26.

11. Закон України від 18.02.1992 “Про оперативно-розшукову діяльність” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303 (з наступними змінами та доповненнями).

12. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина 1 : підруч. / О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

13. Наказ МВС України від 25.06.2001 № 507 “Про затвердження Настанови про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів” (втрапив чинності).

Надійшла до редакції 21.11.2017

УДК 343.985

Чаусов Д.Ю.

ад'юнкТ

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Висвітлено деякі аспекти розслідування незаконного позбавлення волі та викрадення людини. Акцентовано увагу на способах вчинення незаконного позбавлення волі та викрадення людини як елемента криміналістичної характеристики.

Ключові слова: *незаконне позбавлення волі, викрадення людини, спосіб вчинення злочину, тактичне забезпечення, слідча (розшукова) дія.*

Chausov D.Yu. Ways of commitment of illegal imprisonment and kidnapping as element of forensic description. The scientific article is devoted illumination of some aspects of unlawful imprisonment and kidnapping committed. Attention is accented on the methods of illegal imprisonment and theft of man as to the element of criminalistic description.

Criminalistics description of any crime consists of row of elements. Constituents are marked depending on position of author and corresponding empiric data can change both qualitatively, and in number. At the same time, the mandatory member of criminalistics description is a method of commission of crime. In fact his researches are necessary for establishment of face of criminal, effective realization of separate inquisitional (of criminal investigation) actions, advancement of criminalistics versions, realization of criminal investigation events and others like that. In addition, without him it is impossible to investigate the objective side of criminal offence.

Investigation of illegal imprisonment and theft of man in most cases is characterized the

detailed events in relation to preparation, direct feasance and concealment. Taking into account marked, research of the marked element in criminal realizations of this category is obligatory. And development of him clear to the construction in the system of criminalistics description will allow to the investigator to carry out the row of organizational and judicial events. Therefore there is complete, all-round and careful research of method of feasance of illegal imprisonment and theft of man on the initial stage of investigation an important moment.

Keywords: *unlawful imprisonment, methods, kidnapping, examination, investigative (detective) acts.*

Постановка проблеми. Криміналістична характеристика будь-якого злочину складається з ряду елементів. Зазначені складові залежно від позиції автора та відповідних емпіричних даних можуть змінюватися як якісно, так і кількісно. В той же час обов'язковим елементом криміналістичної характеристики є спосіб вчинення злочину. Адже його дослідження є необхідними для встановлення особи злочинця, ефективного проведення окремих слідчих (розшукових) дій, висунення криміналістичних версій, здійснення розшукових заходів тощо. Крім того, без нього неможливо дослідити об'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Слід також зазначити, що розслідування незаконного позбавлення волі та викрадення людини в більшості випадків характеризується детальними заходами з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. З огляду на зазначене, дослідження даного елемента у кримінальних провадженнях цієї категорії є обов'язковим. А розробка його чіткої побудови в системі криміналістичної характеристики дозволить слідчому здійснювати ряд організаційних та процесуальних заходів. Тому на початковому етапі розслідування важливим моментом є повне, всебічне та ретельне дослідження способу вчинення незаконного позбавлення волі та викрадення людини.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання дослідження способу вчинення злочину розглядали у своїх працях В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, О. І. Возгрін, Г. Г. Зуйков, А. В. Іщенко, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, В. О. Образцов, М. І. Порубов, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін. В той же час в їх роботах не було розглянуто специфіку цієї категорії у кримінальних провадженнях щодо незаконного позбавлення волі та викрадення людини.

Метою даної статті є дослідження способів вчинення незаконного позбавлення волі та викрадення людини як елемента криміналістичної характеристики.

Виклад основного матеріалу. Щодо визначення цієї наукової дефініції зазначимо, що, наприклад, Г. Г. Зуйков у криміналістичному розрізі формулював поняття способу вчинення злочину як системи дій під час підготовки, вчинення та приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізичними властивостями особи, що можуть бути пов'язані з вибором відповідних знарядь або засобів та умов, місця і часу [5, с. 12]. Е. Д. Куранова зазначала, що у зміст поняття способу вчинення

можна включити дії з приховування злочину, та визначила спосіб як комплекс дій з підготування, вчинення, приховування злочину, який обраний винним відповідно з наміченою метою й тими умовами, у яких здійснюється злочинний задум [11, с. 165].

З кримінально-правової та кримінологічної позиції стосовно цього поняття доречним є визначення В. Н. Кудрявцева, який зазначав, що це сукупність прийомів, які злочинець використовує, реалізуючи свої наміри. В деяких випадках даний елемент визначає кримінально-правову норму і зумовлює караність діяння, зважаючи при цьому на небезпеку способу вчинення злочину для об'єкта зазіхання, частоту його реалізації на практиці та юридичну можливість криміналізації [10, с. 110].

Об'єктивну сторону злочину фактично можна ототожнити зі способом учинення злочину. Більше того, до способу віднесено й дії, які лежать за межами складу, тобто спрямовані на приховування самого злочину. Специфіка способу вчинення злочину може вказувати на професійні навички вбивці, мотиви скоєння злочинного діяння, соціальний і психологічний портрет злочинця. Спосіб учинення злочину орієнтує слідчого на комплекс слідів, речових доказів, важливих для розслідування. Крім того, він може сприяти встановленню особи потерпілого (мається на увазі характер попередніх відносин потерпілого і злочинця) [7, с. 181].

У зв'язку з цим у теорії криміналістики прийнято розрізняти дії по підготовці, вчиненню і приховуванню злочину. Крім того, для розслідування окремих суспільно небезпечних діянь найбільше значення мають повноструктурні способи. Наприклад, Н. П. Яблоков визначив таку структуру способу вчинення злочину:

- триланкова, що складається з дій суб'єкта злочину до, під час та після вчинення злочину;
- дволанкова, що включає в себе різноманітні комбінації елементів триланкової;
- одноланкова характеризує поведінку суб'єкта тільки під час одного злочинного діяння [16, с. 16].

Виходячи із зазначених позицій і будемо розглядати способи підготовки, вчинення та приховування незаконного позбавлення волі та викрадення людини. В. П. Бахіна з цього приводу зазначає, що для виявлення злочинців і розкриття злочинів найбільш важливим є повноструктурний зміст способу. Вчений дану позицію обґрунтовує тим, що велику кількість суспільно небезпечних діянь вчинює організована і професійна злочинність, для яких підготовка до здійснення злочинів є елементом їхньої життєдіяльності, а приховування злочинної діяльності представляє систему забезпечення цієї життєдіяльності [2, с. 199]. Не є винятком і досліджувана категорія кримінальних правопорушень.

Вивченням кримінальних проваджень досліджуваної категорії нами встановлено, що у 89 % від їх загальної кількості злочинцями здійснювалися заходи з підготовки до вчинення злочину. Зокрема:

- вибір (пошук) об'єкта злочинного посягання – 100 %;
- збирання інформації про особу потерпілого, її звички, оточення – 81 %;
- складання плану злочину – 79 %;
- добір співучасників злочину та розподіл між ними ролей – 56 %;
- пошук приміщення для подальшого утримання потерпілого у неволі – 47 %;
- підготовка знарядь й засобів учинення злочину – 83 %;
- облаштування засідки для захоплення особи – 17 %.

Так, 3 вересня 2012 року, близько 19 год. 40 хв. гр. І. маючи на меті викрадення малолітньої дитини для вивезення її за межі Закарпатської області до Івано-Франківської області, скориставшись відсутністю медперсоналу, проникла до палати № 6 дитячого відділення Свалявської ЦРЛ, викрала з ліжечка малолітнього М. та перевезла його до м. Мукачева, де була затримана працівниками міліції [15]. Наочно бачимо такі заходи підготовки як вибір об'єкта злочинного посягання (малолітній М.), складання плану злочину (викрадення малолітньої дитини для вивезення її за межі Закарпатської області до Івано-Франківської області).

Як зазначають кримінологи, досліджуване кримінальне правопорушення може бути вчинено у двох формах:

- незаконне позбавлення волі людини;
- викрадення людини [8, с. 320].

О.О. Володіна зазначає, що при визначенні викрадення людини одні вчені у своїх висновках ураховують лише деякі з основних ознак розглядуваного злочину, ігноруючи інші, що мають визначальне значення, інші, навпаки, вносять у це поняття не властиві йому ознаки. Докладно розглянувши об'єктивні ознаки аналізованого злочину, авторка доводить, що викрадення людини, яке може бути вчинено лише у формі активної поведінки особи, передбачає сукупність послідовно вчинюваних дій: заволодіння (у тому числі і захоплення) особою, вчинене будь-яким способом, переміщення (віддалення) потерпілого з місця його постійного чи тимчасового перебування та можливого подальшого протиправного тримання особи всупереч її волі та бажанню. Причому тільки заволодіння людиною та переміщення її з місця перебування є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони даного злочину [4, с. 10].

Ми погоджуємося з авторами, які вважають, що незаконним позбавлення волі є в усіх випадках, коли воно здійснюється не відповідно до Конституції, законів України, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Жодна людина не може бути позбавлена волі інакше, ніж відповідно до процедури, встановленої законом, зокрема у таких випадках:

- законне ув'язнення людини після її засудження компетентним судом;
- законний арешт або затримання людини для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом;

– законний арешт або затримання людини з метою забезпечення її присутності перед компетентним державним органом на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні злочину або якщо обґрунтовано визнається за необхідне запобігти вчиненню нею злочину чи зникненню її після його вчинення;

– затримання неповнолітньої людини на підставі законного розпорядження з метою виховного нагляду або законне затримання неповнолітньої людини з метою забезпечення її присутності перед компетентним державним органом;

– законний арешт або затримання людини, здійснені з метою запобігання її незаконному в'їзду до країни, або людини, стосовно якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції [8, с. 321].

Загалом, спосіб учинення злочину, виступаючи як обставина, що підлягає встановленню й доведенню, у той же час має важливе значення для встановлення усіх елементів складу злочину. Аналіз цього способу дає можливість правильно встановити об'єктивну сторону злочину, наявність чи відсутність суспільно небезпечного діяння, його межі, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, а також місце, час, обстановку, засоби вчинення злочину, якими спосіб детерміновано і знаходиться з ними в нерозривному взаємозв'язку і взаємозалежності [14, с. 145].

Способами незаконного позбавлення волі можуть бути такі:

- обман;
- зловживання довірою;
- відібрання засобів пересування;
- відібрання ключів чи інших необхідних засобів тощо [13, с. 421].

Викрадення людини передбачає:

– відкрите заволодіння нею (коли остання або інші, треті особи, у присутності яких здійснюється викрадення, завідомо для винного розуміють значення вчинюваних ним злочинних дій. Таке заволодіння може відбутися, скажімо, шляхом грабежу чи розбійного нападу);

– таємне заволодіння (вчинене за відсутності інших осіб щодо людини, яка не розуміє значення вчинюваних з нею дій у зв'язку з малолітством, знаходженням у безпорадному стані тощо);

– заволодіння людиною, вчинене шляхом обману чи зловживання довірою (скажімо, винна особа забирає людину із притулку для старих на підставі підроблених документів);

– заволодіння людиною в результаті вимушено-добровільної передачі її винному під погрозою насильства над її батьком, усиновителем, опікуном, піклувальником, вихователем тощо, або під погрозою насильства над особами, близькими для останніх, або розголошення відомостей, що їх ганьблять, пошкодження чи знищення їхнього майна [9, с. 411].

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень з'ясовано, що способами вчинення незаконного позбавлення волі та викрадення людини є такі:

– застосування безпосередньо до потерпілого фізичного насильства – 89 %;

- компрометація й шантажування – 21 %;
- обман – 11 %;
- погрози життю та здоров'ю потерпілого – 72 %.

Приховування є останньою складовою способу вчинення злочину. Р. С. Белкін зазначав, що система дій з підготовки, вчинення і приховування злочину детермінується умовами зовнішнього середовища та психофізіологічними властивостями особи. Такі дії об'єднані загальним злочинним задумом, але у деяких випадках може мати місце самостійний спосіб приховування злочину [3, с. 212].

П. В. Малишкін стосовно способу приховування злочину констатує, що для перспективи приховування суспільно небезпечного діяння злочинець найчастіше формує так звані «штучні» умови для ефективної реалізації задуманого. В результаті здійснення ним комплексу дій для приховування злочину в обстановці злочину відображаються основні властивості ознак вибраного ним способу злочину. З інформації, отриманої зі слідів, які особа лишила на місці події в ході здійснення дій з приховування злочину, стає можливим визначити спосіб їх вчинення, дії злочинця, вчинені з цією метою, розпізнати спосіб приховування [12, с. 22]. Б. М. Ковріжних запропонував визначити самостійність існування окремо способу приховування, способу вчинення та способу приготування до вчинення суспільно небезпечного діяння [6, с. 14].

О. В. Баланюк підготовчі дії з приховування злочинів класифікував на такі групи:

- підготовчі дії з приховування особистої участі (розроблення плану зі створення неправдивого алібі, що включає в себе комплекс дій, спрямованих на створення в певних осіб неправильного уявлення про істинне місце перебування злочинця в конкретний час, попередню домовленість із неправдивими свідками та інше; підбір, придбання засобів, призначених для знищення слідів злочинця, а також підбір засобів, призначених для утруднення використання службово-розшукового собаки та інше);

- підготовчі дії з приховування злочину в цілому і маскуванню окремих його обставин (виготовлення чи складання підроблених документів з метою приховування злочинних фінансово-господарських операцій чи справжніх обставин події; планування і підбір засобів та створення умов для вчинення інсценування події та інше);

- підготовчі дії зі створення умов для ухилення від відповідальності і продовження злочинної діяльності (вчинення дій, спрямованих на створення уявлення про винність у злочині інших осіб, або «об'єктивних» обставин, що призвели до злочинних наслідків; вербування і установка корумпованих зв'язків із відповідними посадовими особами органів влади і управління та інше) [1, с. 195–196].

Вивчення кримінальних проваджень за досліджуваною категорією правопорушень дало змогу зробити висновок:

- зникнення з місця події мало місце у 98 % випадків, у тому числі з використанням автотранспорту – 91 %;

- приховування слідів правопорушення – 61 %;
- знищення знарядь злочину – 28 %;
- неправдиві свідчення, в тому числі алібі – 69 %;
- відмова від давання показань – 53 %.
- негативний вплив на свідків й очевидців злочинної події – 47 %.

Висновки. Підводячи підсумок? зазначимо, що обов'язковим елементом криміналістичної характеристики незаконного позбавлення волі та викрадення людини є спосіб вчинення злочину. Злочинцями здійснювалися такі заходи з підготовки до вчинення злочину: вибір (пошук) об'єкта злочинного посягання – 100 %; збирання інформації про особу потерпілого, її звички, оточення – 81 %; складання плану злочину – 79 %; добір співучасників злочину та розподіл між ними ролей – 56 %; пошук приміщення для подальшого утримання потерпілого у неволі – 47 %; підготовка знарядь й засобів учинення злочину – 83 %; облаштування засідки для захоплення особи – 17 %. Типовими способами вчинення незаконного позбавлення волі та викрадення людини є такі: застосування безпосередньо до потерпілого фізичного насильства – 89 %; компрометація й шантажування – 21 %; обман – 11 %; погрози життю та здоров'ю потерпілого – 72 %. Розповсюдженими способами приховування досліджуваного кримінального правопорушення є зникнення з місця події; приховування слідів та знищення знарядь злочину; неправдиві свідчення та негативний вплив на свідків й очевидців злочинної події.

Бібліографічні посилання

1. Баланюк О.В. Підготовка до злочину: поняття та криміналістична класифікація / О.В. Баланюк // Актуальні проблеми держави і права. – 2006. – С. 192–196.
2. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002) / В.П. Бахин. – К. : Типография журнала «Охрана труда», 2002. – 268 с.
3. Белкин Р.С. Криминалистика : учебный словарь-справочник / Р.С. Белкин. – М. : Юристъ, 1999. – 268 с.
4. Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О.О. Володіна. – Х., 2003. – 20 с.
5. Зуйков Г.Г. Криминологическое учение о способе совершения преступления : автореф. дисс. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук / Г.Г. Зуйков. – М., 1970. – 41 с.
6. Коврижных Б.Н. Деятельность органов прокуратуры по делам о нераскрытых убийствах : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 717 «Криминалистика» / Б.Н. Коврижных. – Х., 1969. – 28 с.
7. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Право, 1998. – 462 с.
8. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
9. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., доп. – Х. : Одиссей, 2008. – 1208 с.
10. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования / В.Н. Кудрявцев. – М. : ФОРУМ-ИНФРА-М, 1998. – 215 с.
11. Куранова Э.Д. Об основных положениях методики расследования отдельных ви-

дов преступлений / Э.Д. Куранова // Вопр. криминалистики. – М., 1962. – Вып. 6–7. – С. 163–168.

12. Малышкин П.В. Способ сокрытия преступления и его место в структуре способа совершения преступления / П.В. Малышкин // Следователь. – 2009. – № 1. – С. 19–24.

13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К. – 1104 с.

14. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н.И. Панов. – Х. : Вища школа, 1982. – С. 33.

15. Справа № 710/2972/12, Архів Свалявського районного суду Закарпатської обл., 2012 р.

16. Яблоков Н.П. Криминалистика : учебник для вузов / Н.П. Яблоков. – М., 2002. – 588 с.

Надійшла до редакції 27.10.2017

УДК 343.368

Чорна О.В.

аспірант

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На підставі вивчення доктринальних джерел, судової практики, в тому числі рішень Європейського суду з прав людини, визначено об'єкт злочинів, пов'язаних із невиконанням рішень суду у кримінальному провадженні (ст.ст. 382, 389, 389¹, 390 КК України). Доведено, що ним є встановлений порядок належного виконання вироків, ухвал та постанов суду і призначеного ним покарання.

Ключові слова: злочин, покарання, склад злочину, об'єкт злочину, правосуддя, правосвідомість, рішення суду, невиконання.

Chorna O.V. Object of crimes related to non-fulfilment of judgements in criminal proceedings. In the article, based on the study of doctrinal sources, jurisprudence, including decisions of the European Court of Human Rights, identified the object of crimes related to non-enforcement of court decisions in criminal proceedings (Articles 382, 389, 389¹, 390 of the Criminal Code of Ukraine) It is proved that it has established the procedure for proper execution of sentences, rulings and decisions of the court and the punishment imposed on him.

It has been established that international recognition of the systemic problem for Ukraine of non-enforcement of court decisions is not primarily concerned with criminal proceedings, but such shameful cases are beginning to gain signs of the system not least because of the problems of material criminal law.

Proved that the subject of crimes related to non-enforcement of court decisions in criminal proceedings:

1) for art. 382 of the Criminal Code of Ukraine - a court decision, which has become